

Dvě poděkování doktorů honoris
causa z r. 1919

Udělení čestného doktorátu pochopitelně není mezníkem v životě básníka, ani nemá vliv na závažnost jeho uměleckého díla, nýbrž může být jen vnějším a formálním oceněním hodnoty a společenského významu básnickovy tvorby a básnického zápasu. Mohlo by se tedy zdát samoučelné připomínat skutečnost, že filosofická fakulta University Karlovy udělila v r. 1919 čtveřici významných našich básníků nejvyšší universitní poctu - doktorát honoris causa. Nahlížíme-li však na tento fakt nejen z hlediska těch, kdo byli vyznamenáni, nýbrž bereme-li také zřetel na to, kdo a za jakých okolností takovou poctu udělil, nelze už v podobném uznání spatřovat toliko prázdnou formalitu. Na tomto místě není možno zabývat se právě těmito okolnostmi a širšími souvislostmi, jež se pokouším naznačit jinde¹⁾; zde bych chtěl ukázat jakým způsobem na udělení čestného doktorátu reagovali dva z vyznamenaných - Petr Bezruč a Otakar Březina.

Dne 26. června 1919 se na návrh prof. J. Máchala profesorský sbor filosofické fakulty University Karlovy jednomyslně usnesl, "aby na paměť nynějšího radostného období v osudech národa československého vynikající spisovatelé českoslovenští J. S. Machar, Ot. Březina, P. Bezruč a Hviezdoslav (P. Ország) jmenování byli čestnými doktory". Šlo nepochybně o návrh zcela neobvyklý, uvážíme-li, že fakulta od svého vzniku v r. 1882 nikdy neudělila čestný doktorát za básnické dílo. Výjimečnost tohoto návrhu podtrhuje i

fakt, že nebyl nikterak věcně zdůvodňován, jak bylo obvyklé při udělování čestných doktorátů domácím i zahraničním vědcům. I v přípisě ministerstvu školství a národní osvěty z 1. července tr. vyslovil děkan V. Novotný pouze přesvědčení, že "návrh sám zajisté nepotřebuje bližšího odůvodnění, poněvadž jistě záleží na tom, aby universita tímto způsobem projevila svoji souvislost s kulturním životem národa a své vůdčí postavení v něm ..."

Tomuto usnesení profesorského sboru předcházelo jiné, podstatně dřívější, v němž třeba hledat impuls toho, že ve školním roce 1918/19, tj. v prvním roce existence republiky, udělila universita celkem 13 čestných doktorátů. Už 24. října 1918 učinil profesorský sbor filosofické fakulty dvě důležitá rozhodnutí o čestných doktorátech. Jednak revokoval vynucené usnesení sboru z r. 1915 o zrušení čestného doktorátu Arnošta Denise, jednak přijal návrh prof. Zd. Nejedlého, "aby spisovatel Alois Jirásek byl jmenován čestným doktorem filosofie". Oba návrhy - Matiegkuv i Nejedlého sbor přijal jednomyslně a bez debaty. Vývoj událostí způsobil, že průvodní dopis k oficiálnímu návrhu fakulty adresovaný akademickému senátu koncipoval děkan už za změněných poměrů, totiž 6. listopadu. Zdůvodnění návrhu neznáme, neboť ten, nyní již uváděný jako prof. Nejedlého, Slavíka a sou-druhů, se nedochoval. Z průvodního dopisu děkanova je zřejmé, že fakulta zdůrazňovala vysokou uměleckou hodnotu Jiráskovy literární tvorby. Historik Novotný neopomenul konstatovat, že Jiráskovo románové dílo je opřeno o rozsáhlá studia pramenů i literatury, takže základ jeho "umělecké tvorby jest ve své podstatě vědecky odborným studiem pramenů historických". Návrh sboru nepochybně vyzdvihoval i

politický význam Jiráskova díla, který vzrostl zejména za války. K ocenění práce Jiráska-spisovatele mohla fakulta ovšem přistoupit kdykoliv dříve i později. Byl to však politický aspekt jeho díla i váha a autorita jeho osobnosti zcela nedávno se v tomto ohledu plně projevivší, co vedlo Zd. Nejedlého a pak i fakultu k podání návrhu právě v této době. A tu je zřejmé, že jedním z hlavních důvodů pro udělení doktorátu honoris causa byla významná role, jež Jiráskovi připadla při zveřejnění Manifestu českých spisovatelů v květnu r. 1917. Takováto hypotéza je velmi pravděpodobná a lze jen litovat, že se příslušný návrh sboru nedochoval. Je ovšem nutno počítat i s tím, že 6. listopadu děkan Novotný už odeslal akademickému senátu návrh obsahující i takové důvody, které v původním zdůvodnění Nejedlého návrhu z 24. října ještě nemohly být naplno vysloveny. V každém případě však je třeba - byť bychom neznali obsah předloženého zdůvodnění - tento iniciativní a svým způsobem manifestační počín filosofické fakulty hodnotit kladně, zejména pak skutečnost, že profesorsky sbor o udělení čestného doktorátu Aloisu Jiráskovi jednomyslně rozhodl už před 28. říjnem.

Vzešel-li popud k Jiráskovu doktorátu opravdu ze středu fakulty (Nejedlý), nebylo tomu tak při navrhování doktorátů čtyřem básníkům, přestože právě tento návrh měl - podle děkana Novotného - nejen manifestovat sepětí university s kulturou národa obecně, nýbrž měl universitu ukázat i v roli iniciátora a ovlivňovatele. Nevíme, co předcházelo Máchalovu návrhu ve sboru. Fakt, který posléze celou věc podnítil, je ovšem takové povahy, že se rozchází s tím, co děkan fakulty proklamoval v průvodním dopise k usnesení sboru.

43

Bezprostředním impulsem Máchalova návrhu a tím i rozhodnutí celého sboru byl - je to zajisté překvapující - anonymní dopis. V lednu 1919 se na akademický senát obrátila jakási "Družina ctitelů J. S. Machara" se žádostí, aby tento básník byl při svých pětapadesátinách universitou jmenován doktorem práv a filosofie. Opis anonymního listu, jehož pisatel nebyl informován o universitních zvyklostech (žádal totiž pro Machara doktoráty skutečné a ne čestné), pak tehdejší rektor Hermann-Otavský zaslal bez jakéhokoliv komentáře filosofické fakultě. O přímé souvislosti anonymní žádosti s pozdějším usnesením sboru nelze pochybovat; vyplývá přesvědčivě z uložení a spojení všech úředních akt fakulty. Rouškou mlčení však zůstává zakryto jednání, jež na fakultě proběhlo někdy od ledna do června a muselo předcházet usnesení sboru. Nelze s jistotou říci, kdo se počal jako první vážně zabývat anonymním dopisem, ani kdo se přičinil o to, aby návrh neznámého pisatele byl rozšířen o další tři jména. Hlavní podíl patrně dlužno přičíst tehdejšímu děkanovi V. Novotnému, který mohl anonymní návrh zcela ignorovat, a dále prof. J. Máchalovi, který návrh ve sboru formálně předkládal. Skutečnost, že děkan anonymní dopis zcela nepřešel a nedal jej jako bezpředmětný založit ad acta, naznačuje, že se mu opravdu stal prvním podnětem pro ckáزالé gesto fakultou později učiněné. Rozhojnění počtu doktorandů a zejména pak konkrétní výběr osob lze nejspíše připříst J. Máchalovi. Zcela jistě nelze ovšem vyloučit ani tu velmi nepravděpodobnou možnost, že dopis anonymův na fakultu přišel v době, kdy už bylo o udělení doktorátů uvažováno. Inicia-

tiva fakulty se tedy patrně projevila jen v tom, že k J.S. Macharovi připojila další tři básníky. Návrh fakulty na udělení těchto doktorátů schválilo ministerstvo už 22. července a tímto datem také byly podle tehdejších zvyklostí opatřeny i diplomy. Promoce čestných doktorů v r. 1919 - stejně jako dříve i v letech následujících - universita nekonala spokojujíc se pouhým doručení diplomu doktorandovi. Macharovi, podobně jako předtím A. Jiráskovi, odevzdali diplom osobně rektor Hermann-Otavský s děkanem Novotným, ostatním třem básníkům byly diplomy doručeny prosaičtěji - poštou. Díky tomuto prostému způsobu doručení diplomů známe reakci alespoň dvou - Bezručovu a Březinovu - na udělení doktorátu. Machar (stejně jako už Jirásek) své poděkování universitě tlumočil jejím představitelům, když mu odevzdávali diplom. Dopis Hviezdoslavův, i když lze předpokládat, že i slovenský básník písemně poděkoval, však ve spisech fakulty není a zdá se, že ani nikdy nebyl.

Nejcharakterističtější vlastností Bezručovou, skromností, je proniknut - mottem počínaje - i dopis zasláný profesorskému sboru 23. listopadu 1919, v němž Bezruč neokázale, bez jakéhokoliv pathosu děkuje "za čestné jmenování".²⁾ Vyslovuje - zřejmě v souvislosti s nedávným čestným doktorátem Jiráskovým - přesvědčení, že vyznamenání, jež obdržel, náleží jen těm ze spisovatelů, kdo po celý svůj život učili národ, kdežto jeho "jizbou jen jedenkrát přešla lehkým krokem Musa". Dotýká se jednomyslného usnesení sboru pak Bezruč píše, že by se měl domnívat, že "prošel jen per maiora" a že se mu vyznamenání dostalo jenom z ohledu na jeho "sedmiboletnou vlast". Bezruč ovšem rozhodně nebyl

"satelitem druhých hvězd" a do čtveřice poctěných básníků se nedostal proto, že byl jediným představitelem Slezska, jež by bez něho chybělo "ve svazu" zemí. Až závěrem Bezruč vzpomenu studentických let Vladimíra Vaška na universitě a jeho učitelů - Masaryka, Gebauera a Krále. Bezručovo poděkování fakultě je jen dalším dokladem jeho skromnosti k vlastnímu básnickému dílu. O osm let později však důvody, které vedly fakultu k udělení čestného doktorátu P. Bezručovi mnohem výstižněji charakterisoval J. Jakubec. Blahopřeje jménem sboru básníkovi k šedesátinám psal: "Razil jste nové cesty v české poesii; dovedl jste svůj plodný regionalismus naplnit hlubokým cítěním vlasteneckým a nejčistší lidskostí, která miluje národ činnou láskou i v jeho nejutlačenějších příslušnících ..."

Jestliže bylo řečeno, že Bezručovo poděkování bylo veskrze naplněno skromností k hodnocení vlastního básnického díla, vyplývá z toho především to, že to byl dopis vskutku osobní. List, jímž za čestný doktorát fakultě už 28. října 1919 děkoval Otokar Březina je zcela jiný, tak jako byl jiný i jeho pisatel.³⁾ Březinovo vyjádření díky pochopitelně není opakem Bezručova dopisu v tom smyslu, že by šlo o dopis neskromný, jehož autor by snad až příliš sebejistě dával najevo, že fakultou vyslovené uznání považuje pro svou osobu za samozřejmé a že "bratrská volba" jej vlastně za žádných okolností nemohla pominout. Takový Březinův dopis není, je zato ve srovnání s listem Bezručovým naprosto neosobní. Jen jeho první a osobní věta se vymykají tomuto tónu i označení, nicméně i ony vyznívají mnohem mé-

ně osobně a chladněji nežli slova Bezručova. Ostatek, tedy nejpodstatnější část Březinova dopisu, je prorocká vise básníka symbolisty zamýšlejícího se nad minulostí i budoucností po staletí v poutech žijícího a nyní se osvobodivšího národa. Patheticky laděnými větami vyjádřil tu "básník-filosof", jak jej nazval Bezruč, víru, že nyní "vrací se národ náš konečně sjednocen ke svému slovanskému dílu". A dále, že "sen bratrství, spravedlnosti a míru ... bude vtělovati v život". Pozoruhodné je, jak Březinův list na dvou místech, i když je blíže nespecifikuje, "akcentuje slovanství". V samém závěru vise je vysloveno přesvědčení, že díla příštích básníků svobodného národa budou i "poselstvím našeho rodu slovanského celému světu".

Děkovné dopisy obou básníků zaslané profesorskému sboru filosofické fakulty tedy nepřinášejí nic takového, co by mohlo pozměnit ustálený obraz jejich osobností. I při této mimořádné příležitosti, kdy bychom očekávali spíše jistou dávku oficiosnosti a konvence, zůstaly jejich písemné projevy zcela charakteristické. Přes toto konstatování zasluhují, jak se domnívám, pozornost badatelů a je jistě škoda, že písemné poděkování fakultě nevyšlo také z pera Macharova a že neexistuje ani podobný list Hviezdoslavův.

Poznámky

1. Tato stať je zčásti výňatkem, zčásti stručnějším zpracováním širší, k tisku připravené studie "Čestné doktorkáty československých spisovatelů z r. 1919", kde je

thema zpracováno v širší souvislosti a kde je věnována pozornost všem 13 uděleným čestným doktorátům, filosofickým i právnickým. Citovaná práce je založena především na pramenném materiálu archivu University Karlovy (akademický senát, filosofická a právní fakulta) a dále na příslušné literatuře. V archivním materiálu ministerstva školství a národní osvěty nebyly příslušné spisy nalezeny. Pokud jde o poznámkový aparát, musím pro nedostatek místa odkázat na uváděnou studii, kde jsou i další přílohy.

2. Viz níže přílohu 1. Orig. Bezručova dopisu z 23. XI. 1919 je uložen v archivu University Karlovy, filosofická fakulta 1882-1939, fascikl čestných doktorů.
3. Viz níže přílohu 2. Orig. Březinova dopisu z 28. X. 1919 je uložen tamtéž.

M i r o s l a v T r u c

Příloha 1

Slovutnému profesorskému sboru
fakulty filosofické
na vysokém učení pražském!

Motto: Já byl jen harfou,
na níž vítr hrál.

Tomáš Moore ¹⁾

Učení a vzácní pánové!

Poctili jste mne vysokým vyznamenáním; vám, že náleží z literárů jen těm, kdož po celý život učili národ, moudrostí životní ve verše a obrazy historické vloženou duši jeho formovali, jak praví náš básník nejlepší. ²⁾ - Mou jizbou jen jedenkrát přešla lehkým krokem Musa. Proto bych řekl, že jsem prošel jen per maiora, kdyby Váš list nemluvil jinak, jen jako satelit druhých hvězd, jen z jakýchsi ohledů k sedmiboletné vlasti mé. Vzali jste věštce z Čech, básníka-filosofa z Moravy, nejlepšího poetu z krásné země pod Tatrami ... ještě jedna země chybí do svazu a tam mluví jen jediný řečí vázanou ... A tak děkuji Vám, vzácní pánové, tisíckrát i srdečně za čestné jmenování, zpomínaje, že šest semestrů jsem byl zapsán na Vaší fakultě, poslouchaje Masaryka, Gebauera, Krále a jiných, kdož zářili na Vašem učení před třiceti lety. ³⁾

Brno 2, 23. listopadu 1919.

Petr Bezruč.

Poznámky

1. Th. Moore, Irské melodie I, přeložil G. Dörfl, Sborník světové poesie ČAVU č. 65, Praha s.d. Srov. (str. 80)

závěr poslední básně sbírky Ó harfo mé vlasti!:

"já byl jen jak větřík, jenž přes tebe vanul,
však zbuzená krása, ta byla jen tvou."

Bezručovo myšlení charakterisuje i motto této sbírky (str.5): "Má sláva, mám-li jakou, může záležeti poze v tom, že jsem se dotkl strun harfy své vlasti, a ve skutečnosti není také ničím víc než echem Harfy."

2. Jde o Machara, jehož Bezruč nazýval prvním poetou země, prvním básníkem republiky i největším básníkem národa. Viz Bezruč: - Machar. Vzájemná korespondence. K vydání připravil ...J. Dvořák, Ostrava 1961, str. 25, 40 a 67.
3. Naposledy se nejpodrobněji Bezručovým studiem filosofie i jeho odchodem z fakulty zabýval J. Urbanec, Mladá léta Petra Bezruče. Život a dílo 1867 - 1903, Ostrava 1969, str. 43 - 56. Tam citována i starší práce J. Poláka. Téměř současně s prací Urbancovou vyšla i studie Fr. Buriánka, K pražské kapitole Bezručova života, Universita Karlova k 100. výročí narození Petra Bezruče, Praha 1968.

Příloha 2

Slavnému profesorskému sboru
filosofické fakulty české university Karlovy v Praze.

Vážený pánové,
přijímaje diplom čestného doktorství, jímž jste mne poctili, děkuji hluboce dojat za vzácné toto vyznamenání a za důvěru, kterou jste projevíli mé práci bratrskou svou volbou.

Bylo nám dopřáno štěstí, po němž marně toužili předkové naši po věky: viděli jsme osvobození lidu svého. Po

tisíci letech zápasů, slávy i ponížení, vítězného zajásání v bohu i vysílení až k smrti, vrací se národ náš konečně sjednocen ke svému slovanskému dílu. Sen bratrství, spravedlnosti a míru, jak jej snil v nejjasnějších chvílích svých dějin, bude vtělovati v život. Není již moci, která by bránila jeho duchovnímu růstu. Všech sil, které se tají v přírodě naší země, poslušny ducha, bude moci národ náš užítí, aby domov svůj proměnil v zahradu krásy. Slovo české, zatížené dosud bolestí a hořkostí posledních věků našeho zajetí se zjasní; pohledy zvyknou na širé dimense země od moře k moři, myšlenky na smělejší rozlet výší. Noví básníci, šťastnější nežli jsme byli my, provázeti budou cestu svobodného národa našeho věky; a jejich píseň bude oslavou života, heroismu a práce, tvůrčího ducha milujícího, jenž k vyšší dokonalosti mění pozemské věci; chválou všech dobrých sil, pracujících v dějinách lidstva pro spravedlnost i vyznáním k bratrství a společnému dílu všech milionů zápasících na zemi i posestvím našeho rodu slovanského všemu světu.

V den, kdy národ náš ponejprv slaví památku obnovení své samostatnosti a kdy vzpomíná vděčně i na vysoké učení Karlovo, v němž dílo našeho osvobození bylo duchovně připravováno, přijměte, prosím, vážení pánové, i můj bratrský pozdrav a projev mé hluboké úcty.

Otokar Březina

V Jaroměřicích 28. října 1919.